

## گزارش «شرق» از بررسی حقوقی احکام اعدام وتأثیر آن بر مناسبات اجتماعی

# آخرین مجازات

طیفی از کارشناسان علوم اجتماعی و حقوقی بر عدم بازدارندگی برخی مجازات‌ها همچون اعدام و سلب حیات تأکید دارند

**نسترن فرخه:** هرازگاهی چند خبر مربوط به مجازات اعدام در رسانه‌های کشور منتشر می‌شود؛ مجازاتی که بسیاری از آن به عنوان مجازات بدون بازگشت یاد می‌کنند. از قصاص عاملان یک قتل خانوادگی در کوفصفهان و خبر سکنه قلبی که منجر به فوت یک زندانی قبل از اجرای حکم اعدام در زندان مرکزی تبریز شد تا احکام صادره برای معرضان ماه‌های قبل که احبات اعدام آنها ادامه خواهد داشت. حتی غلامحسین علوم از‌ه‌ای، رئیس قوه قضائیه، با اشاره به اعتراضات سیال قبل، در روزهای گذشته اعلام کرد: حکم اعدام افرادی که باید اعدام شوند، اجرا خواهد شد. اما همچنان طیفی از کارشناسان علمی اجتماعی و حقوقی به عدم بازدارندگی مطلوب برخی مجازات‌ها همچون اعدام و سلب حیات تأکید دارند. برخی از متخصصان حقوقی از بصره‌های قانونی حکم اعدام یاد می‌کنند که عمل به بسیاری از احکام یا این اعدام‌ها صرفاً برای بازگشت خواهد شد. در حالی که آثارهای مختلف هم از افزایش اعدام در سال‌های اخیر شکر حکایت دارد؛ موضوعی که دو وکیل و فعال حقوق بشر در گفت‌وگو با «شرق» به آن پرداختند.

کند و دقت بیشتری شود. اینکه برخی جرائم سیاسی را از امنیتی جدا می‌کنند، بماند. جرائم سیاسی جرائمی است که معمولاً انگیزه شرافتمندانه در آن است. در مجموع به نظر می‌رسد که زمینه اعمال مجازات‌ها هرچقدر تعدیل شود و به جای آن کار فرهنگی صورت گیرد، نتایج مطلوب‌تری حاصل می‌شود.

## مخالفت با اعدام یا قصاص؟

تعداد اعدام‌هایی که در ماه‌های اخیر توسط دستگاه قضا اعلام شده، برای بسیاری از جمله مخالفان مجازات اعدام و سلب حیات، عجیب بوده است. مردم‌های جعفریو، وکیل پایه یک دادگستری و فعال حقوق بشر، در گفت‌وگو با «شرق» این نحوه اعدام مجازات را دارای تعجب برای داند و با اشاره به لزوم مجازات جایگزین، بازدارنده‌ای کمی برای آن پیش‌بینی می‌کند. این وکیل نقش مشورتی نهادهای مستقل مدنی مانند کانون وکلا، انجمن جامعه‌شناسان و انجمن جرم‌شناسی را در این موارد بسیار پراهمیت می‌داند. ایشان در ادامه اشاره می‌کنند: «حتی کشورهایی که بر اساس مذهب، قوانین را تعریف می‌کنند، بدون استناد به اساسی‌هایی شان با رویکرد مشورتی در دستگاه قضا و کانون وکلا صورت می‌گیرد. به خاطر دارم زمانی کانون وکلای مرکز برای چالش مهریه طرح و ایده‌ای ارائه کرده بود که تا تکمیل و ماهیت مهریه بنا بر مقتضای ژور جامعه تغییر کند. در هر یک مجلس بنا به تبیاع تاریخی تغییر شده در ققه و قانون کنونی بنا بر فلسفه وجودی کیفر و مجازات‌ها بنا بر تحول و تحول اجتماع توجه آمد. اما وقتی در رویه قضائی ورود می‌کنیم، می‌بینیم برخلاف تصویری که وجود دارد این مجازات‌های سنگین فاقد جنبه بازدارنده‌ای کافی است. این نکته را در نظر بگیرید که بخشی از این مجازات‌های اعدام برگرفته از ققه جزایی و برای جرماتی مانند مجاری، ارتداد یا فساد فی الارض است که در ماه ققه مهر برای این چنین مجازات‌هایی که بر مجموعه حدود قرار می‌گیرند، علاوه بر مجازات جایگزین، سخت‌گیری‌هایی در احراز شرایط می‌گیرند.

جرایم امکان تغییر و لحاظ کردن مجازات سبک‌تری وجود دارد. موضوع اصلی و شایان تأمل، تفکیک و شناساندن پیوندهایی است که مجازات آن سلب حیات است؛ با این توضیح که قصاص نفس و اعدام علی‌رغم شباهت نتیجه، تفاوت‌های اساسی دارند. قصاص یک حق خصوصی و در اختیار اولیای دم است و برخلاف اعدام حاکمیت و حاکم شرع در آن نقش چندانی مگر توصیه به گذشت ندارد که کمسیون مخفی و بخوشدگی و سفیران صلح در مجموعه سازمان زندان‌ها چنین اقداماتی را انجام می‌دهند.

اما نکته‌ای که اینجا لازم به تذکر است، توجه به واکنش‌های جامعه در مواجهه با مسئله مجازات‌هایی است که نتیجه‌اش سلب است. مثلاً زمانی که پدری فرزندش را به قتل می‌رساند، همان کسانی که تا دیروز هشتک نه به اعدام و قصاص می‌زدند از عدم مجازات پدر در قالب قصاص گلايه می‌کنند و معترض می‌شوند که این چه قانونی است که ما داریم. این نوع واکنش‌ها یکی از عدم شناخت جامعه نسبت به قوانین و فلسفه تقنینی مقررات است که ضرورت توجیه اجتماعی قوانین را بیش از هر چیز نمایان می‌کند. گرچه همپاکردن جامعه‌های پذیرش قوانین یک روند طولانی و نیازمند صرف زمان و پژوهش‌های مفصل است، یکی از دلایلی که نسبت به این نوع نگرش زاویه ایجاد می‌شود، همین عدم آگاهی مردم است. به اطلاع‌رسانی منطبق بر استانداردهای روز دنیاست. اینجا است که دستگاه‌های می‌تواند از رسانه و وبلاگ‌های اینترنتی مشاوره را بگیرد تا در مواجهه با واکنش‌هایی مانند هشتک نه به اعدام به جامعه آگاهی مناسبی داده شود که برخی مواقع مجازات اعدام ناشی از جرمی مانند تجاوز به عنف یا قاچاق مواد مخدر است. با این که با قصاص یا سلب فی الارض تفاوت‌های ساختاری دارد. بدین معنی باید پذیرفت در فرسایش فعلی مجازاتی از نوع سلب اعدام، جایگزین مناسب با شرایط امروز جامعه نیست و باید برایش مجازات جایگزینی مثل حبس درازمدت و مجازات‌های تکمیلی متناسب

حدود وجود دارد. مثلاً اگر می‌گویند مجازات فساد فی الارض یا مجازبه اعدام است، منظور شارع این نبوده که الا و لابد در مواجهه با مقصد فی الارض باید به اعدام حکم داد. شاهدان این ادعا علاوه بر اختلاف نظر فقهایی مانند شیخ مفید، ابن ادریس و علامه حلی، موثر است از فقهایی از امام صادق (ع) که فرموده‌اند در ارتساب مجازات، اختیار با حاکم شرع است و در تکمیل این بحث از امام علی (ع) نقل است که از ایشان پرسیدند آیا قاضی در اعمال مجازات مجرب اختیار مطلق دارد؟ حضرت فرمود خیر بنا بر نوع جرم باید مجازات تعریف شود و این بهترین دلیل است بر این ادعا که اگر مجرب کسی را به قتل رسانده بود، مجازاتش اعدام است و در غیر این صورت نباید وی اعدام کرد. قاعده در این فقه به عنوان یکی از معاذیر قانونی اجرای حدود الهی تشریع شده است. توجه به این قاعده از چنان اهمیتی برخوردار است که مفتی در قانون مجازات ماده ۱۲۰ و ۱۲۱ شرایط اعمال قاعده تدرالحدود بالشیبات را که در فقه مختص حدود تعریف شده به سایر جرائم تسری داده است. لذا چنانچه در انتساب اتهام به متهم برای حاکم جرم شبهه ایجاد شد باید احد از حدود الهی مورد تعرض واقع شده یا خیر، بنا بر همین شبهه مجازات حد و مجازات زجر یا هرگاه رفع می‌شود پس این طور همه نیست که همه چیز را گردن سخت‌گیرانه بودن قیود بیندازیم. همین فقه که مجازات اعدام لحاظ کرده برای اجرای حدود الهی همه طریق اثبات به در اجرای مجازات خیلی سخت‌گیری کرده تا مبدا حدی از حدود الهی به شبهه و اشتباه اجرا نشود. این وکیل با بیان اینکه اگر ما با حقوق جزایی موضوعه بخوایم اتفاقات امروز را تفکیک کنیم می‌بینیم خیلی از کشورها اساساً دیگر سراغ این نوع مجازات نمی‌روند، اضافه می‌کند: «حتی در کشور فرانسه که از آن زمان حقوق دینا می‌دانند به هنوز مجازات اعدام وجود دارد، اما این مرکز حقوق دینا با مجازات سلب حیات در قانون مجازات اسلامی ماست که مقداری حساسیت‌زا شده، در حالی که برای برخی از این

با نوع رفتار متهم در نظر گرفت، یکی از سؤال‌های ابراهیمی در پژوهش‌های حوزه جرم به نسبت جمعیت کثیری به تعداد اعدام‌ها مربوط است. موضوعی که جعفریور درباره آن می‌گوید: «همین موضوع که سلب‌های مان بین المللی و دیدبان حقوق بشر بر اصل مجازات اساس حیات مشكل دارد» جمعیت کثیری را با تعداد اعدام‌ها تناسب می‌کند و با شرایط مشابه دیگر کشورها مقایسه می‌کند. یک نقد افراد حقوقی این است که در چنین واکنش‌ها و انتقادهایی بین اعدام و قصاص تفکیکی وجود ندارد. در هر حال قصاص نفس جرم خصوصی و مجازات اعدام به تصمیم حاکمیت مربوط خواهد بود. خیلی وقت‌ها قانون‌گذار و حاکمیت تصور می‌کند اگر مجازات اعدام را حذف کنیم، جامعه جرمی می‌شود. اما آیا واقعا مستند به زمان و داده‌های جرم‌شناسانه در این سال‌ها مجازات سنگینی تمام اعدام‌ها قصاص موجب شده تا میزان بزه و جرم کمتر شود یا بالعکس تغییری نکرده یا آمار ارتکاب چنین جرمی بیشتر شده است. آیا در شیوه‌های دادرسی و ساختار قضایی و تقنینی ایران داده‌های جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی و سایر علوم اجتماعی جایگاهی دارد؟ در رابطه با اعدام‌های اخیر در کشور به به دلیل جرائم مختلف محکوم به سلب حیات شدند واکنش‌هایی به قیود آمده است. این فعال حقوق‌بشری در پاسخ به اینکه در ققه و خود در رابطه با اعدام تبصره‌های بسیاری وجود دارد و آن را فقه و رسانه‌ای شده این مدت با نگاه قهقی و قانونی قابل تأمل بوده یا نه؟ می‌گوید: «قانون‌گذار از قفه در ماده ۲۸۲ قانون مجازات چهار نوع کثیر برای محاربه در نظر گرفته که اعمال اجرای آن بنا بر ماده ۲۸۳ به نظر قضایی بستگی دارد. اما همه ما می‌دانیم که شیوه دادرسی در نظام قضایی ایران برگرفته از قفه است و لذا بنا بر همین قفه و قواعد شرعی می‌توانیم تضاد در چنین مواردی به احادیث مضمومین توجه کنیم، به عبارت قضایی در انتخاب کثیر بر کثیر برای محاربه دارای اختیار مطلق خاصه در صدور حکم اعدام نیست».

مهم ترین موارد قانونی را که مجازات اعدام اجرا می شود، بررسی می کنیم:

اعدام مفسد فی الارض: طبق ماده ۲۸۹ قانون مجازات اسلامی هرکس به طور گسترده مرتکب جرائم علیه تمامیت جسمانی افراد، امنیت عمومی، اقتصاد، محیط زیست و... شود، در صورت وجود قصد مجرمانه به عنوان مفسد فی الارض شناخته شده و به مجازات اعدام محکوم می شود.

**اعدام محارب:** در قانون مجازات اسلامی برای محاربه چهار مجازات (اعدام، صلب، تبعید و بریدن دست راست و پای چپ) تعیین شده است. قاضی دادگاه کیفری با توجه به ششویه ارتکاب جرم و شرایط پرورنده در انتخاب هرکدام از چهار مورد فوق مختار است و تنها می‌تواند یکی را مورد حکم قرار دهد.

اعدام زانی و زانیه: در صورتی که یک شخص با محارم نسبی خود مرتکب زنا شود، مجازات زانی و زانیه اعدام است. همچنین در صورتی که یک مرد با زوجه پدر خود زنا کند، به اعدام محکوم می‌شود.

مجازات زانی به عنف و اکراه؛ بر اساس قانون مجازات اسلامی اگر مردی با توسل به زور و عنف با زن یا مرد دیگر نزدیکی کند، به مجازات اعدام محکوم می‌شود. راهزنان، قاقاچیان و کسانی که دست به سلاح برده و موجب سلب امنیت شهرها و خیابان‌ها می‌شوند نیز به مجازات اعدام محکوم می‌شوند.

اعدام کسی که برای چهارمین بار مرتکب جرم حدی شود: در صورتی که یک نفر مرتکب جرم حدی مثل سرقت حدی، کذب یا زنا شود و هر سه بار مجازات حدی بر او اجرا شود، در صورت ارتکاب چهارمین جرم حدی و اثبات آن، به مجازات اعدام محکوم می‌شود.

◆ سود و کو سخت ۳۵۰۸

زمان پیشنهادی: ۴۰ دقیقه

سودو وکو

در هر سطر و ستون باید اعداد یک  
نوشته شود. بدیهی است که هیچ  
عددی نباید تکرار شود

۲- در هر مربع  $3 \times 3$  اعداد یک تا  
۹ باید نوشته شود و در نتیجه هیچ  
عددی نباید تکرار شود

◆ سود و کو ساده ۳۵۰.۸

زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه

**سودوکو**  
سودوکو Sudoku یک واژه ترکیبی ژاپنی به معنای عدد‌های بی تکرار است و امروزه به جدولی از اعداد گفته می‌شود که به عنوان یک سرگرمی رایج در نشریات کشورهای مختلف به چاپ می‌رسد.

حل سودوگو سخت

|   |   |   |   |   |   |   |   |   |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| ۸ | ۶ | ۵ | ۱ | ۴ | ۲ | ۷ | ۳ | ۹ |
| ۷ | ۹ | ۴ | ۵ | ۶ | ۳ | ۲ | ۸ | ۱ |
| ۲ | ۳ | ۱ | ۸ | ۹ | ۷ | ۴ | ۶ | ۵ |
| ۶ | ۱ | ۹ | ۷ | ۸ | ۴ | ۵ | ۲ | ۳ |
| ۳ | ۵ | ۲ | ۹ | ۱ | ۶ | ۸ | ۴ | ۷ |
| ۴ | ۸ | ۷ | ۳ | ۲ | ۵ | ۱ | ۹ | ۶ |
| ۵ | ۷ | ۸ | ۲ | ۳ | ۹ | ۶ | ۱ | ۴ |
| ۹ | ۲ | ۶ | ۴ | ۵ | ۱ | ۳ | ۷ | ۸ |
| ۱ | ۴ | ۳ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ | ۵ | ۲ |

حل سودكو ۳۵۰۷

|   |   |   |   |   |   |   |   |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| ۸ | ۷ | ۵ | ۶ | ۴ | ۲ | ۳ | ۹ |
| ۳ | ۴ | ۲ | ۸ | ۹ | ۱ | ۵ | ۶ |
| ۵ | ۶ | ۹ | ۷ | ۳ | ۲ | ۴ | ۸ |
| ۷ | ۸ | ۳ | ۲ | ۵ | ۶ | ۱ | ۹ |
| ۶ | ۹ | ۵ | ۱ | ۴ | ۷ | ۸ | ۳ |
| ۱ | ۲ | ۴ | ۳ | ۸ | ۹ | ۶ | ۵ |
| ۹ | ۷ | ۶ | ۴ | ۲ | ۸ | ۳ | ۱ |
| ۲ | ۵ | ۱ | ۶ | ۷ | ۳ | ۹ | ۴ |
| ۴ | ۳ | ۸ | ۹ | ۱ | ۵ | ۷ | ۶ |

حل جدول ۴۵۱۱ ♦

|    |    |    |    |    |    |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
|----|----|----|----|----|----|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|
| ۱  | ۱۶ | ۱۳ | ۱۲ | ۱۱ | ۱۰ | ۹ | ۸ | ۷ | ۶ | ۵ | ۴ | ۳ | ۲ | ۱ |    |
| ۱  | م  | ش  | ع  | ل  | ر  | خ | د | و | غ | ی | ا | ن | ی | ا | ۱  |
| ۲  | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۲  |
| ۳  | د  | و  | غ  | ی  | ا  | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ۳  |
| ۴  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۴  |
| ۵  | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۵  |
| ۶  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۶  |
| ۷  | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۷  |
| ۸  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۸  |
| ۹  | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۹  |
| ۱۰ | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۱۰ |
| ۱۱ | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۱۱ |
| ۱۲ | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۱۲ |
| ۱۳ | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۱۳ |
| ۱۴ | ن  | ی  | ا  | ن  | ی  | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ۱۴ |
| ۱۵ | ا  | ن  | ی  | ا  | ن  | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ی | ا | ن | ۱۵ |

لیلی پوت‌های ایران- شهر زادگاه پتهوون ۱۴- نشانه  
مفعولی- گیاهی علفی و خودرو با مصرف دارویی-  
خلافکار ۱۵- باقی‌مانده دانه‌های روغنی- هدف-  
قصه موزون عامیانه

[illegible]

برای یافتن تفاوت قصاص و اعدام ابتدا ضروری است با معنای حقوقی هر یک آشنا شویم. دو مجازات قصاص و اعدام در عرف مجازاتی گاهی به یک معنا به کار می‌روند. البته ممکن است اشتباهی به‌پوشد؛ اما از نظر حقوقی، تفاوت‌های دقیقی میان مجازات قانونی قصاص و مجازات اعدام وجود دارد. به طور کلی در نظام حقوقی ایران واژه اعدام را درآردن دراهمه تمام انواع مجازات سلب نفس به کار می‌روند. مجازات قصاص حق شخصی مجنی علیه یا اولیای‌دم او است مبنی بر عین جنایت ارتکاب یافته را به دستور دادگاه بر جانی اجرا کنند. قصاص مجازاتی است که ریشه دینی دارد و تنها در موارد ارتکاب جنایت بر نفس، عضو یا منافع قصاص اجرا می‌شود. درعین حال غیر از قصاص، مجازات‌های سالب نفس دیگری نیز وجود دارد که تحت عنوان کلی اعدام در قانون مجازات اسلامی از آن بحث می‌شود؛ ازجمله مجازات جرمی که مجازات اعدام را برای مرتکب در پی دارد، می‌توان به جرم افساد فی الارض موضوع ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی اشاره کرد. از نظر حقوقی مجازات اعدام به هرگونه مجازاتی که در نتیجه آن مجرم جان می‌سپارد، اطلاق می‌شود؛ بنابراین فرقی نمی‌کند مجازات اعدام به موجب قصاص جانی یا به‌جای آن ارتکاب یکی از جرائم حدی که مجازات اعدام از سوی دیگر قصاص جانی یا به‌جای آن سلب نفس می‌شود که مجازات درباره قصاص اعدام محکوم علیه می‌باشد پس از زائل شدن منافع و قطع عضو همچنان زنده می‌ماند. در ادامه نوشتار پیش رو برخی

♦ جدول ۴۵۱۲ ♦ طراح: بیژن گورانی

## افقی:

۱- ملاقه بزرگ- قدیمی‌ترین پریم متعلق به این کشور است ۲- تخلص منوچهر آتش- تبسم- زبان عربی ۳- نفس خسته- کدخدا- چند وکیل ۴- وحشی‌به دل‌ورم- جاشین- شهری در مازندران ۵- عهد شباب- از رنگ‌های گرم- زائوت‌رسان ۶- ظرف شیشه‌ای آزمایشگاهی- ارزش ۷- اهمیت- حس بساواپی ۸- آگاهی و بیداری- استواری و استحکام ۹- آشوب-طلب- گونه‌ها- ساکورا ۱۰- رایگان و مجانی- طولانی‌ترین خیابان جهان در این شهر است ۱۱- داستانی نوشته علی موذن- از آحاد زمان- کاستی ۱۲- سال ناتمام- قوی‌هیکل- غریو ۱۳- فشار روحی- جلانهند- کشش- مستحکم دوران زندگی امام هادی (ع) ۱۴- فیلمی ۱۵- نوکم- به درس‌تیره- سخته استیون اسپیلبرگ- علم‌موذن- آدم ماشینی ۱۶- گدا- جابه‌جایی مردم و کالاها

- ۱- دومین مهره گردن- میدان جنگ- عضو
- محاکم عالی ۲- غذایی بوشهری- سرگردان- بله
- آلمانی ۳- شکم‌بند طبی- رودخانه قرمز رنگ
- روسیه- پاک‌شد با آب ۴- کاری رادیوکتیو و بسیار
- سمی- صندلی کلاس- پایتخت موسیقی کلاسیک
- جهان ۵- گریز از دشمن به سبب شکست-
- چراغ روشنی‌بخش ۶- دروغی- گیاه- مدخل
- ۷- پیغمبر- ربه‌زار روس تزاری- شهریه در
- غرب ۸- رمانی نوشته مرجان شیروحمیدی
- ۹- رود آرام- پس از ژوئیه- لوله باریک در